

Посјета краља саксонскога Фридриха Аугуста владици Раду 1838

(По историјској грађи из Државног архива у Задру)

Одувијак је Аустрија била огорчени непријатељ Црне Горе и њених владара. Аустријске су власти стално сликале Црногорце у најцрњим бојама само да се ниједан странац не би усудио да посјети овај кршевити и за оно вријеме доста неприступачни дио наше отаџбине. Није на одмет навести оvdје изјаву енглеског путописца Едварда Митфорда који је 1839 г., заједно са својим саплемеником Хенриом Лејадом, посјетио Цетиње и владика Рада:¹⁾ »Црногорска територија почиње од саме жоторске капије. Изван ове има једно тржиште гдје планинци доносе своју живину, јаја, дивљач и воће, и тиме снабдијевају Котор. Јака аустријска стража стоји ту (као и на самој капији. Црногорцима је допуштено да уђу у град једино у веома ограниченом броју, и то пошто при уласку оставе своје пушке. . . Наша радозналост била је врло пробуђена слушајући разне ствари о овом чудном народу, те се зато ријешисмо не само да посјетимо њихову земљу, него, ако је могуће, да кроз њу прођемо за Турску: нарочито стога што нам рекоше да ниједан Енглеz није прошао туда прије нас. Није било лако да надјачамо љубазна устезања свог пријатеља Лејада, али је било много теже да сломијемо опирање полиције. Треба знати да је аустријска влада веома суревњива на странце који хоће да опште са Црном Гором. Ми одосмо да видимо шта ће о томе рећи *Capitano del circolo* (то је једна врста војничког начелника) и нађосмо у њему врло лијепо васпитаног човјека, али кад затражисмо његово мишљење и његову помоћ за свој намјеравани пут, он нас пресијече кратко,

1) Edward L. Mitford, *A Land March from England to Ceylon forty Years ago*, London, 1884. свеска I, стр. 39—49; ми смо оvdје искористили тачни превод Војислава М. Јовановића; само смо употрејebили јекавштину и на неколико мјеста смо исправили замјеницу „наш“ у „свој“ (Српски књижевни гласник. 1912. књ. XXVIII. број 10, 16 мај, стр. 764 фф.

изјавивши да нас ни по коју цијену неће пустити да пређемо у Црну Гору, али у исто вријеме понуди нам све могуће олакшице да наставимо своје путовање обичним, јужним, путем, дуж бундванске обале. Кад му на то ми изнијесмо своје хартије потврђене у аустријској амбасади у Лондону, и кад му указасмо да је нама слободно проћи сваким путем куда нам је воља, он онда пронађе да нема права да нас силом задржи и покуша да нас заплаши, говорећи како су Црногорци варвари и разбојници, како се они не устежу ни од каквог злочина, како нијесу подложни никаквом закону, укратко, како наши животи вриједу више него уживање провести један сат међу њима. »Па чак, рече он, узмимо и да избјегнете жалосну судбину која вас чека, како мислите да пређете из њихове земље у Турску, кад му овом тренутку они воде један крволочан рат са Турцима из Арбаније?»

Такве клевете против Црногораца и њихових владара растурао је, сем Аустрије, и турска дипломатија. То аустријско и турско мишљење о Црногорцима прихватио је, скоро, сав западни културни свијет. И Црногорци су, просто напросто, сматрани »варварима и шумским разбојницима«. Оставимо на страну књиге из XVI, XVII и XVIII вијека које узгред говоре о Црној Гори и Црногорцима и сјетимо се неких дјела из прве половине XIX вијека. У »Путу за Црну Гору« од францускога пуковника Виале (1820) каже се да је језик којим се Црногорци »дуже диалекат грчкога: *la langue illyrienne est un dialecte du grec*. У конверзационом рјечнику Брокхауса из 1827 (VII издање) има један чланак о Црној Гори. Ту се пријестолница Црне Горе зове »Атиње«, а њен се народ назива »простим разбојницима« (*ein freies Räubervolk*) ²⁾. Кроз аустријске документе на њемачком и италијанском језику из епохе владавине Рада, којих је срећом на хиљаде сачувано у Државном архиву у Задру, провлачи се »украсни придјев« о Црногорцима, као припјев у пјесми, »дивљи и варварски народ« (*ein wildes und barbarisches Volk*).

Још 1826 г. желио је већ тада широм свијета познати филолог Вук Караџић да посјети Црну Гору; у љето 1833 имао је срећу да се упозна с владиком Радом у Бечу, а 1834 дошао је на Цетиње; одмах је написао један »добар, информативан чланак« за странце: »Један поглед на Црну Гору у јесен 1834«; чим се вратио у Беч, спремио је читаву књигу о Црној Гори и Црногорцима (*Montenegro und die Montenegriner*) која се појавила 1837. »Она је описивала земљу и људе, суво али верно. Дата је историја, колико се могло боље за оно доба; затим културно стање, обичаји; оцртан политички положај у том моменту. Писана је тачно, од очевидца, који разуме ствари и

²⁾ Павле Поповић. Из књижевности, књ. III. Београд, 1926, стр. 64.

воли их; уз то је била занимљива, с пуно примера и анекдота³⁾. Из ње је свијет на Западу могао видјети да Црногорци нијесу »баш такви раебојници као што је о њима писао Саксонац Брокхаус« и да они неће странце »баш живе испећи и појести кад међу њих дођу«.

*

31 маја 1838 г. имали су главни прад Црне Горе Цетиње и владика Раде високога госта. То је био саксонски краљ Фридрих Аугуст II.

Краљ Аугуст се у »часовима одмора« врло радо бавио ботаником. 7 маја 1838 кренуо је Краљ, у друштву управника двора Мишковица, пуковника Манделслоа и свога личног љекара д-ра Амона, на једно научно путовање за Истру, Далмацију и Црну Гору. У Трсту му се придружио познати ботаничар д-р Бартоломео Биазолето⁴⁾. Пошто је краљ Аугуст прошао кроз Истру и разгледао сва знаменита мјеста по питомој Далмацији, 30 маја упутио се за »невјесту Јадрана« Боку Которску; у 11 сати прије подне стигао је у Котор; одмах је разгледао све знаменитости града; пошао је шта више и на црногорски пазар и упустио се у разговор с многим Црногорцима.

Далматински гувернер Венцел Фетер фон Либлиенберг знао је унапријед да краљ Аугуст намјерава да посјети Црну Гору. »У намјери да преухитри краљеву жељу«, Либлиенберг је већ 25 маја јавио вршиоцу дужности окружног поглавара у Котору Габриелу Ивачићу да обавијести владика Рада о Краљевом доласку:⁵⁾ »Много желим«, тако гласи његово писмо Ивачићу, »да удесите да Његово Величанство види Владика Црне Горе али тако да ни један, ни други не могне да прозре моју намјеру. Можда ће Владика сам, кад га обавијестите о доласку Његова Величанства и кад га приватно позовете, да са задовољством искористи прилику и да сиђе у Котор да би присуствовао доласку Његовог Величанства«. Чим је Ивачић добио Либлиенбергово писмо, хитно је јавио владци Раду о доласку краља саксонског и шта више му је понудио »свој стан« да би му тобож »олакшао долазак у Котор«. Владика Раде није хтио да поздравља краља Аугуста на непријатељском аустријском земљишту, већ га је хтио сачекати и примити, као владар независне Црне Горе, на својој територији и љубазно је замолио Ивачића да саопшти краљу Аугусту да је жеља владара Црне Горе да се с њим састане у црногорском селу Мирцу одакле ће се моћи

³⁾ Ibid., str. 65.

⁴⁾ Д-р Биазолето је доцније написао опширну књигу о путовању краља саксонског кроз Истру, Далмацију и Црну Гору која се појавила у Трсту 1841 г.: *Viaggio di S. M. Federico Augusto re di Sassonia per l' Istria, Dalmazia e Montenegro, Trieste, presso H. F. Favarger, 1841.*

⁵⁾ Писмо Либлиенбергово од 25 маја 1838 Габриелу Ивачићу, Задар, Државни архив 211 (б. Iа к. I/1. 8. 1838).

лакше продужити за Цетиње⁶). Краљ Аугуст је обавијестио владика Рада да намјерава да посјети главни град Црне Горе Цетиње (ради научних истраживања и замолио га је да га ишчека у Мирцу⁷). Пошто је краљ Саксонске 31 маја примио за свој сто Габриела Ивачића, команданта которске тврђаве Теодора Карачаја и капетана Фридриха Орешковића, око 8 сати ујутро упутио се заједно с њима, са својом пратњом и са још »30 добро наоружаних Бокеља«⁸), које му је Ивачић »из учтивости и аустријске сигурности« дао као пратиоце кроз кршевите планине, за црногорско село Мирац. У Мирцу га је најљубазније примио владика Раде са »још 30« до зуба наоружаних Црногораца и позвао га да посјети његову резиденцију. Послије краткога одмора сви су, сем Габриела Ивачића, продужили за главни град Црне Горе.

Лилиенберг био је још раније затражио од свога ађутанта Фридриха Орешковића да »му пошаље тачан опис пута Његовог Величанства краља саксонског у Црну Гору«. Орешковић је доставио Лилиенбергу већ 4 јуна опширан извјештај о путовању краља Аугуста кроз Црну Гору.⁹) Искористивши тај Орешковићев опис, Лилиенберг је 9 јуна поднио детаљан извјештај о Краљевом путу кроз Црну Гору и Боку Которску: грофу Антону Фридриху Митровском, врховном шефу Дворске канцеларије, грофу Јозефу фон Седлницком, претсједнику Врховне полицијске и цензурне дворске власти, грофу Игнацу фон Хардегу, претсједнику Дворског ратног савјета, и Биндеру у Дрездену. Из тог Лилиенберговог извјештаја доносимо овдје један дио:¹⁰) »1 јуна, око 5 сати послје подне, стигло је Његово Величанство, краљ Саксонске, враћајући се с Цетиња, главнога града Црне Горе, на нашу брдовиту границу код Брајића. — Ово путовање Његовог Величанства у Црну Гору било је за онај народ изванредна свечаност; племена су свуда излазила у сусрет (Краљу) у различитим, понекад врло лијепим, народним ношњама и са веома богатим оружјем; једна општина за другом постројавала се по путу, непрестано пуцала из пушака и испољавала своје велико задовољство због присутности тако високог госта. Његово Величанство је провело ноћ код Владике. Враћајући се идућега

⁶) Писмо Ивачићево од 31 маја 1838 далматинском губернијуму, Задар, Државни архив 211 (б. Iа к. I/1. 8. 1838. 1159/283 пп.).

⁷) Писмо Лилиенбергово од 6 јуна 1838 грофу Антону Фридриху Митровском, грофу Јозефу фон Седлницком, грофу Игнацу фон Хардегу и Биндеру, Задар, Државни архив 216 (ф. VIа к. I/1. 8. 1838).

⁸) Д-р Биазолето прича у споменутом тупису да је тада с краљем Аугустом пошло за Мирац 40 до 50 људи, стр. 77.

⁹) И поред брижљивог трагања у Државном архиву у Задру за Орешковићевим извјештајем од 4 јуна, није нам, нажалост, пошло за руком да га пронађемо.

¹⁰) Писмо Лилиенбергово од 9 јуна 1838, Задар, Државни архив 216 (б. VIа к. I/1. 8. 1838).

дана, Владика је у шуми високих планина природно за Његово Величанство други доручак који је, по црногорском обичају, изнесен на штицама и који се састојао од више печених јагњадиханџарима изрезаних, од сира и од као лед хладног млијека. — Ове различите сцене код тако мало познатог народа биле су за Његово Величанство врло интересантне и изгледало је да су Његовој Преузвишености причињавале много задовољства. Владика је, иначе, указивао дубоко поштовање према Његовом Величанству и понашао се с много уљудности; пратио је Његово Величанство до Ђурђева Ждријела, крајње тачке на црногорској граници; ту му се високи гост захвалио на лијепом дочеку и поклонио му бриљантски прстен са почетним словима имена Његове Преузвишености; потом је (Његово Величанство) извољело да се крене преко Брајића за Будву.

Из задарских новина „Gazzetta di Zara“¹¹⁾ сазнајемо о путу краља Аугуста кроз Црну Гору: да је Краљ прошао камените предјеле Црне Горе, да је видио »чудновате обичаје« црногорског народа, да је у тој земљи до миле воље заситио своју ботаничку радозналост, да га је Владика добро угостио и да се с њим није хтио растати прије него му је на врху неког бријега природно доручак који се састојао од сира, од као лед хладног млијека и од читавих печених брава. Дописник од „Gazzetta di Zara“ узгред додаје да је саксонски краљ дао на растанку владици Раду прстен са својим монограмом у бриљантима.

Фридрих Орешковић био је много опширнији и искренији, бар према своме гувернеру, ју своме другом извјештају о путовању краља Аугуста у Црну Гору него задарске новине „Gazzetta di Zara“; он 22 јуна шаље детаљан опис о боравку краља Саксонске у Црној Гори своме шефу Лилиенбергу који нам пружа драгоцене податке о Краљевој посјети Црној Гори и о владици Раду; због његове велике важности ми ћемо га овдје читаво донијети:¹²⁾ »Као додатак своме најпокорнијем извјештају од 4 овога мјесеца о путовању Његовог Величанства Краља саксонског у Црну Гору усуђујем се да са страхопоштовањем накнадно још ово ставим на знање Вашој екселенцији: од пратње Његовог Величанства Краља пошле су у Црну Гору стиједете особе: његова екселенција г. виши управник двора фон Минквиц, г. пуковник фон Манделслое, ађутант Њ. Величанства, г. дворски савјетник Амон, лични краљев љекар, тршћански ботаничар Биазолето и двије слуге Његовог Величанства.

Г. Карачај и ја пратили смо Његово Величанство са још 30 добро наоружаних Бокеља које је г. окружни поглавар из учтивости и због сигурности одредио као пратиоце Његовом

¹¹⁾ Gazzetta di Zara, 1838, 12 јуни, број 47, стр. 185.

¹²⁾ Задар, Државни архив 211 (6. Ia к. I/1, 8. 1838) „пр. 30 јуни 1838. 1310) п. п. 333“.

Величанству кроз оне дивље кршевите планине; они су са отприлике истим толиким бројем Црногораца, који су нам заједно с Владиком изишли у сусрет, образовали доста значајну поворку.

Пут нас је водио преко црногорског села Мирца у које је Његово Величанство стигло у 1 сат послије подне. Владика га је ту већ послије три сата ишчекивања примио и позвао на један излет до Цетиња; пошто смо се одморили 15 минута, наставили смо пут преко Коложунског Ждријела гдје је био припремљен мали ручак који сам споменуо у свом првом најпокорнијем извјештају; одатле смо продужили за Цетиње преко високих планина у Мајсторима, остављајући Стањевиће десно; ту се морало газити кроз знатне количине снијега. Његово Величанство стигло је на Цетиње у вечерњем сумраку.

Пут од Мирца до Коложунског Ждријела, који се дуж границе пружа, Вашој је екселенцији још од онда познат када сте обилазили ову провинцију; од Коложуна па надаље преко високих планина, то у правом смислу ријечи није никакав пут, и само неки кратки његови дјелови на највишим узвишењима могу се проћи на коњу. Његово Величанство је овим врло мучним путем замора и крајње исцрпљености.¹³⁾

Да би човјек иоле добио појам о великом замору с овога за сваког странца врло опасног пута, испресијецаног провалијама, који је Његово Величанство превалило са заиста задивљујућом истрајношћу, одважношћу и енергијом, а усто увијек и доброг расположења, усуђујем се оvdје само споменути да је лични лекар Његовог Величанства, д-р Амон, одмах пошао на спавање чим је стигао на Цетиње; иако је читавог дана живио врло умјерено, оне вечери није могао ни да једе ни да пије због замора и крајње исцрпљености.

За вријеме гажења великих количина снијега по високим планинама догодио се особит случај који је могао бити врло опасан по Његово Величанство: у једном ждријелу гдје су се налазили врло дебели слојеви леда који су озго били покривени снијегом, поклизнуо се преко два хвата коњ на коме је јакало Његово Величанство, али се срећом није стропоштао у провалију већ се одупро ногама и исправио се. Владика који је јахао на коњу за Његовим Величанством причао ми је касније да му се при том погледу крв у жилама следила и поново ми је саопштио да не може да нађе израз којим би испољио своју радост зато што се тада Његовом Величанству никаква несрећа није догодила.

Пријем на Цетињу имао је нечега сасвим особитог: већ на удаљењу од сата хода од нас бијаху се Црногорци подијелили у помоћне чете и резерву и заузели положаје по врховима

¹³⁾ И код д-ра Биазолета стоји да се д-р Амон увече био повукао због велике заморености, стр. 90.

брегова као да је требало бранити њихово тло. Кад бисмо се постепено приближили сваком од тих брегова, они би осули плотун из својих пушака, прикључивали би нам се и онда би осули ватру на оближњи бријег. Тако се број наше поворке попео до Цетиња на неколико стотина људи. Праћена живом занимљивом ватром, поворка се приближила Цетињском манастиру. Топовска ватра искрај Манастира правила је читаву сцену заиста интересантном.

Пошто није било довољно склоништа у близини Манастира, брзо су се многи људи смјестили по ледина пред самим Манастиром, наложили су многе ватре и почели су, по црногорском обичају, да пеку читаве овце које им је био Владика бесплатно дао. То је нудило с манастирских прозора сасвим романтичан поглед.

Кад су се високи гости смјестили у Манастир, савјетовао сам Владици да обуче своју цијелу одежду и да посјети Његово Величанство, јер је био примио у Мирцу Његову Преузвишеност само у путничком одијелу (у црном цивилном одијелу с црвеном капом на глави); на први поглед зачудио га је овај мој предлог, али је ипак увидио да је то згодна прилика и (послушао ме је); кад је био готов, пустио сам да га, по свим прописима, уведе Његовом Величанству његова екселенција г. виши управник двора. Његово Величанство се необично обрадовало и Његова Преузвишеност није се могла довољно (надивити импозантној фигури Владичиној у његовој лијепој одежди¹⁴).

Рано ујутро извољело је Његово Величанство да нацрта Цетињски манастир и више других предмета: у истом предјелу проучавало је разне биљке, разгледало је штампарију, сенатску дворану и станове сенатора, посматрало је неколико Црногораца како се шатијечу у скакању и трчању и пошто је по други пут доручковало, кренуло је у 12 сати натраг за Будву.

При поласку су пуцали топови искрај Манастира све док је Његово Величанство умакло иза брегова и док није могло више да чује топовску јекну.

Пут преко Брајића за Будву ипак је веома рђав, иако је нешто бољи него онај преко Мајстора за Цетиње, и Његово Величанство је овога дана већи дио пута препјешачило.

Око 7 сати увече дошло је Његово Величанство у Будву, и пошто је Његова Преузвишеност на брзу руку разгледала тај

¹⁴) Д-р Биазолето нам саопштава у своме путопису: „Пречасни обуче оне исте вечери раскошне владичанске хаљине и у њима изиђе пред Краља... Овај млади владика, стар отприлике 28 година, велики је човек, добро развијен, величанственог изгледа, љубазан и углађен, образован, упућен и у пјесништво, јер је већ 1834 г. штампао на народном језику и својим властима тим словима своје пјесничко дјело под насловом „Осамљеност Црне Горе“ (стр. 90, 97).

мали град, упутила се на пароброд. Г. пуковник Карачај, г. окружни поглавар, који нам је у међувремену из Котора изашао у сусрет, и ја имали смо част да будемо примљени за сто Његова Величанства, да с њим преко ноћи останемо на пароброду и да сви скупа пођемо у Херцег Нови и Пераст, као што сам то најпокорније приказао у свом првом извјештају у вези с тим.

Пут Његовог Величанства у Црну Гору учинио је јак утисак на Црногорце, а ништа се друго није могло ни очекивати од онога дивљега народа, пуног предрасуда; у сваком погледу је Владичин углед тим порастао; и сада Црногорци кажу о њему: »Како је наш Владичка ипак велики господин; шта више се и краљ пред њим клања«¹⁵⁾.

Лилиенберг је 30 јуна доставио у препису овај поетски обојени Орешковићев извјештај у Беч грофу Јозефу фон Седлницком. »Затражио сам«, тако он саопштава Седлницком, »од једног поузданог, Вашој екселенцији добро познатог, очевидца да ми пошаље тачан опис пута Његовог Величанства Краља Саксонске у Црну Гору, и пошто је тај опис заиста интересантан, имам част да Вам га у препису пошаљем као додатак оним својим пређашњим извјештајима«¹⁶⁾.

У вези с посјетом краља Фридриха Аугуста Црној Гори и владици Раду карактеристично је овдје саопштити један исјечак из »Аутобиографије« познатог енглеског археолога и политичара Сера Хенрија Лејада који је био на Цетинју 1839 г. у друштву Едварда Митфорда:¹⁷⁾ »Кратко вријеме прије нашег доласка краљ саксонски био је гост »Владичин«, приликом једне ботаничке екскурзије у даљматинске планине. Његова Еминенција изгледа да осјећа много увреде у чланцима неких њемачких листова гдје се описује пут његовог саксонског величанства, јер тек што смо измијенили неколико ријечи, а он поче да говори о томе са пуно живости и вапје. За њега су писали, он каже, како се бацио на земљу пред ноге краљеве кад га је дочекао на граници. То он пориче, са највећим презрењем, додајући да нити би му његова религија, нити његов положај као владара једне независне земље могли да допусте да то учини. Исто тако, вели се, како је краљ поручио да се једно јагње закоље и испече, али

¹⁵⁾ Преводећи овај извјештај с њемачког језика, морали смо да „разбијемо“ и „ломимо“ многе гломазне и неспретно сковане реченице; исто то, иако у мањој мјери, радили смо са италијанским текстовима које смо искористили за овај свој чланак.

¹⁶⁾ Задар. Државни архив 211 (б. Iа к. I/1. 8. 1838).

¹⁷⁾ Sir A. Henry Layard: *Autobiography and Letters With portraits and illustrations*. In two volumes London: John Murray, 1903. 8 vo. 25 s.; ми смо се овдје послужили преводом Војислава Јовановића (Српски књижевни гласник, 1907, 16 март, књ. XVIII број 6, стр. 446 фф; напомињемо да смо и овога пута употребили јекавштину мјесто екавштине).

како нико није могао јести, јер се није могао наћи нож, док један њемачки официр није ријешно ствар исјекавши јагње својом сабљом. Како би то била истина, пита Његова Еминенција, кад сваки Црногорац увијек носи нож! Шта више, то је увреда његовом гостопримству и његовом васпитању и он го не може да поднесе. Али што је највише огорчавало »Владику«, то је похвала њемачких листова за смјелост саксонскога краља да ступи на црногорско земљиште, кад се зна да тамо живи један варварски народ, крволочан и вјероломан, који презире српце, и закључак да је краљ остао жив благодарећи само свом високом положају. »Владика« рече да је послао »Франкфуртским Новинама« исправку тих непатних вијести, са новцем колико кошта њено штампање: али, или је аустриска власт узаптила писмо, или уредник »Франкфуртских Новина« није хтио да га одштапа. Према томе, он је остао под тим потворним гласовима, које ће цио страни свијет држати за истините, што ће врло добро послужити његовим непријатељима, који желе да Европа гледа на њега и на његову земљу као на нешто ван цивилизације. Они се жалио како је са свих страна опкољен Аустријом и Турском, и да је у интересу ових двеју држава да такви гласови остану неоповргнути, па зато оне обраћају велику бригу да какво писмо, или други начин оповргавања, не пређе преко њиховог земљишта» .

Да се владика Раде »бацио на земљу пред ноге краљеве кад га је дочекао на граници«, као што су јавиле »Франкфуртске новине«, Орешковић би, као огорчени непријатељ Његошев, сигурно то доставио своје гувернеру Лилиенбергу, а Лилиенберг, који је био још већи Владичин непријатељ, свакако би то »ударо у велика звона«. Они су само констатовали да је Владика »указивао дубоко поштовање према Његовом Величанству« и да се »понашао с много уљудности«. О неком Његошевем »бацању на земљу пред ноге краљеве« морало би се нешто наћи у детаљном опису Краљева пута од Бартоломеа Биазолета. Код Биазолета је, међутим, забиљежено само ово о сусрету краља Аугуста с Владиком: ¹⁸⁾ „Кад смо стигли Владици, краљ сјаше с коња. Владика га поздрави и замоли да сједне и да се одмори«. Његошев обичај није ни био да се пред неким дубоко поклони, а замоли да се »баца на земуљ пред ноге краљеве«. Њемачки pjesник Хајнрих Штиглиц прича да му је владика Раде срдечно стиснуо руку и благо се пред њим поклатио кад је 1839 доплатио на Цетиње (und grüßte freundlich mit der Hand und einem leisen Kopfnicken)¹⁹⁾

¹⁸⁾ Д-р Бартоломео Биазолето, Путовање Њ. В. Фридриха Аугуста, краља Саксонске, кроз Истру, Далмацију и Црну Гору, Трст, 1841, стр. 78.

¹⁹⁾ Хајнрих Штиглиц, Једна посјета Црној Гори, Штутгарт и Тибинген, 1841, стр. 44.

Неосновано је и тврђење »Франкфуртских новина« »како је краљ поручио да се једно јагње закоље и испече, али како нико није могао јести, јер се није могао наћи нож, док један њемачки официр није ријешно ствар исјекавши јагње својом сабљом«. Говорећи Лилиенберг у свом извјештају од 9 јуна²⁰⁾ о другом доручку који је Његош приредио у шуми високих планина за свога високог госта, спомиње и »више печених јагњади, ханџарима исјечених«. Ботаничар Биазолето хвали у свом путопису неког Црногорца који је негдје на путу од Мирца до Цетиња изнио пред краља Аугуста и његову пратњу печена овна и својим оштрим ханџарем га исјекао са толико вјештине да му је тачно погађао пршљенове кичме »попут неког просектора или анатома«²¹⁾. Сви страни путописци који су били на Цетињу Владичини гости причају да су Црногорци »наоружани до зуба разним пиштољима, јатаганима и ножевима« и немају довољно ријечи да нагласе црногорско гостопримство. Није онда било потребно да краљ Аугуст »поручује печено јагње«. Црногорци су му печена овна успут изнијели, а Владика се још прије његова доласка био побринуо за разна вина и за свакојаке »ђаконије« до којих се (у његовој земљи никако није могло доћи да би што боље дочекао високога госта²²⁾). Биазолето прича да је Владичин кувар, који је био по поријеклу из Задра и који је, нема сумње, морао бити у аустријској обавјештајној служби, спремно за доручак краљу Аугусту и његовој пратњи најбоља и најкукуснија јела са свим могућим посланицама. Било је у избилу шампања и разних страних десертних вина²³⁾. Нетачан је закључак »Франкфуртских новина« да је краљ Аугуст остао жив »благодарећи само свом високом положају«. 1839 г. посјетили су Црну Гору Сер Хенри Лејад, Едвард Митфорд и Хајнрих Штиглиц. Њихов »положај« је, свакако, био много мањи од »положаја« краља Аугуста, па ипак су остали у животу, иако је те године Црна Гора водила »крволочан рат са Турцима из Арбаније«. Сва тројица говоре са усхићењем о Црногорцима и њиховом владару. Кад је Штиглиц у Котору, на пазару, видио прве Црногорце, о којима је у свом завичају слушао бајане приче, они су му се, онако »опаљени«, у својој живо-

²⁰⁾ Све смо датуме који се у овом чланку спомињу навели по новом календару.

²¹⁾ Биазолето, Путовање Њ. В. Фридриха Аугуста, стр. 83.

²²⁾ Габриел Ивачић јавља, између осталог, и ово гувернеру Лилиенбергу: „Приликом недавног доласка Његовог Величанства краља Саксонске у Црну Гору Владика је хитно послао разне своје слуге у Котор да купе животних намирница, десертних вина и осталих ствари које се нијесу могле набавити на Цетињу. — Пошто се (све потребно) овдје није могло наћи, један од помених његових слуга купи у Прчању 21 боцу француског вина...“ (Задар. Државни архив 216 (б. VI-а к. IX/7. 1. 1838) „пр. 16 јуни 1838. 1340/п.“

²³⁾ Биазолето, Путовање Њ. В. Фридриха Аугуста, стр. 100.

писној народној ношњи, одмах допали; није могао између њих да нађе ниједну главу коју вјешт умјетник не би искористио за неку своју карактеристичну слику²⁴); живахне свијетле очи и јужњачке црте црногорских жена и дјевојака одавале су »племениту расу«; а кад је њемачког пјесника на Цетињу поздравио на добром француском језику²⁵) прикладно »скројени« владика Раде, замало што није посумњао да ли заиста стоји пред поглаваром Црне Горе или »на прагу неког модерног салона« и тек се тад увјерио да су Которани били у праву кад су тврдили да се »садашњи владика Црне Горе не би стидио да уђе у париски салон«²⁶).

*

Посјета краља саксонског Фридриха Аугуста Црној Гори и њеном владару за нас је од великог значаја: ауторитет владике Раде је појачан код ондашњег црногорског народа. Фридрих Орешковић лијепо примјећује: »Пут Његовог Величества у Црну Гору учинио је јак утисак на Црногорце... У сваком погледу је Владичин углед тим порастао; и сада Црногорци кажу о њему: »Како је наш Владика ипак велики господин; шта више се и краљ пред њим клања«. Краљевом посјетом Владика је добио и у очима читаве Европе. Краљ Аугуст није позвао Владика, као што је прижељкивао далматински гувернер Венцел Петер фон Лилленберг, у Котор на аустријско земљиште да га види и поздрави, него му је поручио да га сачека у црногорском селу Мирцу. И Владика га је дочекао и примио као владар самосталне земље на својој слободној територији. Краљ је, сем тога, својом посјетом Црној Гори пробудио жив интерес за Црногорце које су до тада Аустријанци и Турци приказивали као варварски, крволочни и вјероломни народ. Он је, усто, херојски прокрчио пут у Црну Гору радозналим странцима из Западне Европе.

И краљ Аугуст је лично добио овим својим путем у Истру, Далмацију и Црну Гору. О њему се тада много писало, дебеле су књиге састављане, пјесме су му пјеване. И наш Владика му је посветио једну оду коју ће доцније да преведе на њемачки познати преводилац наших народних пјесама Тереза Албертина Луиза фон Јакоб²⁷). Краљев је пут био и у научном погледу веома важан. Тада су пронађене три нове биљке од којих је једна добила име *Saxifraga Frederici Augusti*.

Задар, 15. I. 1949

Д-р Јевто М. МИЛОВИЋ

²⁴) Хајнрих Штиглиц, Једна посјета Црној Гори, Штутгарт и Тибинген, 1841, стр. 4.

²⁵) О Антиду Жому, Његошовом учитељу француског језика, написао је проф. д-р Петар Колендић један одличан чланак.

²⁶) Хајнрих Штиглиц, Једна посјета Црној Гори, стр. 44.

²⁷) О тој оди прича Тереза фон Јакоб у једном свом писму Б. Копитару.